

адаптації систем сбалансованих показателів к условиям функционирования предприятий национальной экономики.

Ключевые слова: предприятие, управление, экономический инструментарий, сбалансированная система показателей, финансовые, нефинансовые показатели и индикаторы.

Yaremko I.Yo., Zhigalo I.I., Borschuk I.V. The balanced system of indexes as tool is in a management a modern enterprise

Adequacy of conceptual and methodological bases of economic instrumentality is considered, grounded on the system of the balanced indexes, to the operating of modern enterprises conditions. Advantages, failings, possibilities and expedience of practical introduction of such, are analysed as an economic tool in a management an enterprise. The separate aspects of adaptation of the systems of the balanced indexes are resulted to the operating of enterprises of national economy conditions.

Keywords: enterprise, management, economic tool, balanced system of indexes, financial, unfinancial indexes and indicators.

УДК 322.2

*Доц. Ш.І. Ібатуллін, д-р екон. наук;
мол. наук спієроб. В.В. Бокоч, канд. с.-г. наук;
проф. екон. В.М. Гадайчук – ДУ Інститут економіки
природокористування та сталого розвитку НАН України, м. Київ*

**НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПЛАТНОСТІ
ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В УКРАЇНІ**

Проаналізовано існуючий механізм плати за землю та обґрунтовано необхідність його вдосконалення. Здійснено обрахунок потенціальних науково обґрунтованих ставок земельного податку із зазначенням додаткових надходжень до бюджету в разі їх встановлення. Як характерну рису землекористування та окрему частину механізму плати за землею розглянуто орендну плату. Зміни умов землекористування, перехід економіки країни на ринкові засади, що обумовлює капіталізацію природних ресурсів та якісний стан ресурсу, вимагають перегляду існуючих величин ставок земельного податку та орендної плати.

Ключові слова: плата за землю, земельний податок, ставка земельного податку, орендна плата, сільськогосподарські угіддя, функції земельного податку.

Перехід країни до ринкової економіки зумовлює необхідність змін у податковому просторі, важливою компонентою якого є механізм плати за землю. Якісний стан, напрями використання земель, а також рівень соціально-економічного розвитку територіальних громад вказують на недостатню ефективність діючої системи оподаткування землекористування. При цьому плата за землю є одним із головних джерел поповнення місцевих бюджетів, у структурі яких традиційно для України спостерігається явище дефіциту. На сьогодні питання платності землекористування підіймається на загальнодержавному рівні та, на жаль, вирішення проблеми ускладнює перетин державних інтересів та інтересів виробників сільськогосподарської продукції, що є характерним для землересурсної сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання оподаткування в землересурсній сфері набули широкого розголосу в наукових колах як України, так і поза її межами. Механізму плати за землю присвячували свої праці такі вітчизняні вчені, як Мартин А.Г., Хвесик М.А., Дорош Й.М., Третяк А.М. [1], Шульга М.В. та інші. Серед зарубіжних науковців, що досліджували питання платного використання землі, Коростелев С.П., Бріксов В.В., Ялбуганов А.А., Яхіна Р.Р. та ін. Пла-

ту за землю розглядали як частину податкового простору держави, ланку суспільних відносин, окрему категорію правового простору та фактор виробництва.

Мета дослідження – обґрунтування запропонованих змін плати за землю в рамках бюджетної політики держави.

Результати дослідження. Відповідно до Податкового кодексу України від 02.12.2010 р., № 2755-VI землекористування в Україні є платним і має за мету формування ресурсів для фінансування [2]:

- заходів з раціонального використання й охорони землі, підвищення родючості ґрунтів;
- відшкодування власникам землі і землекористувачам витрат, які пов'язані з веденням господарства на землях гіршої якості;
- розвитку інфраструктури населених пунктів.

Плата за землею є одним із головних джерел поповнення місцевих бюджетів. За 2012 р. за рахунок неї до бюджету надійшло 12,6 млрд грн (рис. 1).

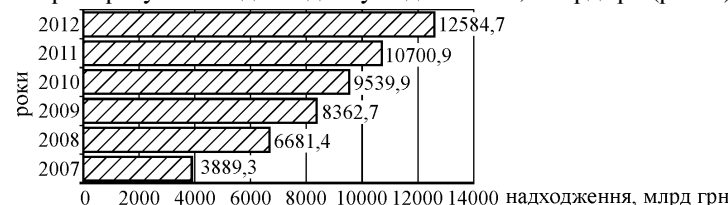

Рис. 1. Динаміка надходжень плати за землю за 2007-2012 рр.

Відповідно до пункту 14.1.147 Податкового кодексу плата за землею охоплює в себе дві категорії платежів:

1. Земельний податок. Його сплачують власники земельних ділянок і земельних часток (паїв), а також постійні землекористувачі (пункт 14.1.72 ПКУ).
2. Орендна плата за земельні ділянки державної і комунальної власності. Її орендар вносить орендодавцеві за користування земельною ділянкою (пункт 14.1.136 ПКУ) [1].

Земельний податок є обов'язковим, безеквівалентним платежем до відповідного бюджету, який вносять фізичні та юридичні особи на підставі податкового закону, не має цільового призначення і при внесенні якого обов'язково має місце перехід права власності на грошові кошти від платників до держави. Такі характеристики його правової сутності відрізняють земельний податок від інших обов'язкових платежів за землею, споріднених за економічним змістом та специфікою сплати [3].

При цьому основними функціями земельного податку є:

- *фіскальна* – формування й мобілізація фінансових ресурсів держави, фундаментальна функція оподаткування;
- *регулятивна* – вирівнювання умов господарювання для підприємств, що функціонують у різних умовах;
- *стимулятивна* – стимулювання використання землі за її цільовим призначенням.

На сьогодні ми вбачаємо потребу у посиленні функцій земельного податку, враховуючи та фактори:

- збільшення доходності від використання землі – як зростання цін на сільськогосподарську продукцію, так і обсягу реалізованої продукції будівництва;

- зростаючий ступінь деградації земель;
- дефіцит коштів місцевих бюджетів;
- уповільнений соціально-економічний розвиток сільських територіальних систем внаслідок діяльності агрохолдингів.

Визначена у ст. 272 чинного Податкового кодексу України ставка земельного податку на 1 га ріллі, перелогів, природних сіножатей і природних пасовищ становить 0,1 % від нормативної грошової оцінки та 0,03 % для багаторічних насаджень [1]. За проведеними обрахунками на основі даних Держземагентства, ми визначили, що на сьогодні середній розмір плати за землю становить близько 11,9 грн/га для багаторічних насаджень, 20,64 грн/га для ріллі, 4,9 грн/га для природних сіножатей і 3,8 – для природних пасовищ відповідно. При цьому в структурі сільськогосподарських угідь України переважають орні землі (рис. 2.), значну частину яких використовують великі сільськогосподарські підприємства на правах оренди.

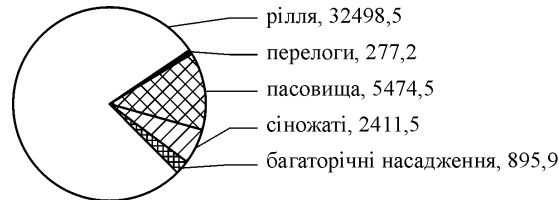

Рис. 2. Земельний фонд України станом на 2012 р., тис. га [4]

Земельний податок нині не виконує стимулятивної функції щодо власників землі і землекористувачів, які позбавлені мотивації для забезпечення її ефективного використання за цільовим призначенням. Малий розмір податку здатні сплачувати навіть ті власники, які не використовують своїх ділянок [5].

Наша пропозиція полягає в покроковому збільшенні ставки земельного податку спочатку в 2, а потім і в 3 рази. У разі збільшення величини ставки земельного податку в 2 рази надходження до бюджетів від оподаткування сільськогосподарських земель зростуть приблизно на 702 млн грн. Зі збільшенням ставки земельного податку втричі додаткові надходження від оподаткування сільськогосподарських земель становитимуть близько 1404 млн грн. Аналогічних змін потребує оподаткування земель населених пунктів, ставка податку на які встановлюється у розмірі 1 % від їх нормативної грошової оцінки. Зокрема, збільшення ставки до 2 % дасть змогу додатково залучити близько 4478 млн грн (беручи до уваги тільки обласні центри України), поетапне збільшення відповідної ставки до 3 % – 8956 млн грн.

У світовій практиці і конкретно в Україні землересурсна сфера і орендна плата за землю є важливим джерелом наповнення місцевих бюджетів. В Україні законом встановлено нижній рівень орендної плати в розмірі 3 % від нормативної грошової оцінки ділянки, котрий значно відстає від показників розвинених країн Європи. Так, у Швеції вона становить 5-8 % від кадастрової вартості ділянки. Проте, за експертними оцінками, 2012 р. загальний показник орендної плати за використання сільськогосподарських земель становив лише 2,6 %, а надходження до бюджету – близько 8 967 млн грн.

При цьому у 2012 р. сільськогосподарську діяльність здійснювало 129 агрохолдингових формувань із землекористуванням 4 тис. га і більше [6]. За рахунок низьких ставок податків та величини орендної плати, агрохолдингові формування зайняли великі площі земель. Головний ресурс діяльності цих формувань обходиться власникам досить дешево порівнюючи з витратами на паливо, добрива і т.ін. Як наслідок, спостерігається розвиток монополізації, загострення соціальних проблем на селі через неспроможність дрібних фермерів конкурувати з продукцією, що виробляють агрохолдинги, поглиблення дисбалансу галузевої структури сільськогосподарського виробництва і нераціонального використання землі.

Наша пропозиція полягає у підвищенні мінімальної орендної плати за сільськогосподарські землі до 4,5 %, враховуючи той факт, що таке підвищення слід розглядати як мінімальне. При цьому очікувана середня мінімальна вартість оренди в перспективі зросте до 928,6 грн за один гектар на рік для ріллі.

Додаткові надходження за рахунок підвищення мінімальної річної орендної плати становитимуть близько 6553 млн грн. Поступове збільшення розміру мінімальної річної орендної плати до 5 % забезпечить надходження додаткових коштів до бюджету в сумі близькій до 7243 млн грн.

У довгостроковій перспективі зростання вартості землі зумовить збільшення операцій оренди землі порівняно з їх купівлею-продажем. Зараз у структурі плати за землю простежується тенденція до більш динамічного нарощування орендної плати та повільного зростання надходжень земельного податку. Так, 2012 р. їх співвідношення становило 71,3 до 28,7 %, а за період з 2007 р. частка оренди у структурі плати за землю не опускалася нижче 55,8 %. Зміна розміру мінімальної орендної плати забезпечить значні додаткові надходження, зокрема і за рахунок земель населених пунктів.

Висновки. Система платності землекористування є важливим елементом державного управління земельними відносинами та має стимулювати землевласників і землекористувачів використовувати земельні ділянки за їх цільовим призначенням, забезпечувати раціональне використання земельних ресурсів з дотриманням природоохоронних норм, надавати поштовх соціально-економічному розвитку територій населених пунктів, слугувати надійним джерелом поповнення державного бюджету. Плата за землю як важливе джерело надходжень до державного бюджету здатна стати важелем боротьби з бюджетним дефіцитом. Система оподаткування природноресурсної сфери потребує регулярного вдосконалення, що зумовлено мінливим рівнем дохідності від використання ресурсів та несталім їх якісним станом. Механізм плати за землю на сьогодні діє недосконало. Запропоновані нами зміни здатні посилити значення плати за землю в просторі земельних відносин. За нашими розрахунками, тільки зміни ставок земельного податку забезпечать додаткові надходження до бюджету в розмірі близько 1404 млн грн – 8956 млн грн за рахунок сільськогосподарських земель і 4478-8956 млн грн за рахунок земель населених пунктів. Подальшого вивчення потребує питання орендної плати за землю. Запропоновані зміни мінімального розміру орендної плати, на нашу думку, є цілком обґрунтованими і не здатні заподіяти значної шкоди діяльності сільськогосподарських підприємств.

Література

1. Третяк А.М. Наукові основи економіки землекористування та землевпорядкування / А.М. Третяк, В.М. Другак. – К. : Вид-во ЦЗРУ, 2003. – 337 с.
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р., № 2755 // Офіційний вісник України : укр. інформ. бюлетень. – 2010. – № 92, т. 1. – Ст. 3248.
3. Шульга Т. Земельний податок як джерело бюджетних доходів: проблеми теорії і практики / Т. Шульга // Юридичний вісник. – 2009. – № 2(28). – С. 47-51.
4. Держкомзем України. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.dkzr.gov.ua>.
5. Мартин А.Г. Платність сільськогосподарського землекористування в Україні потребує реформування / А.Г. Мартин, В.В. Лісецький // Землеустрій і кадастр : наук.-виробн. журнал. – К. : Вид-во ДП "Головний науково-дослідний та проектний інститут землеустрою". – 2012. – С. 50-55.
6. Лупенко Ю.О. Агрохолдинги в Україні та заходи з унормування її посилення соціальної спрямованості їхньої діяльності / Ю.О. Лупенко, М.Ф. Кропивко // Економіка АПК : міжнар. наук.-виробн. журнал. – 2013. – № 7. – С. 5-21.

Ибатуллин Ш.И., Гадайчук В.М., Бокоч В.В. Направления усовершенствования платности землепользования в Украине

Проанализирован существующий механизм платы за землю и обоснована необходимость его усовершенствования. Осуществлен расчет потенциальных научно обоснованных ставок земельного налога с указанием дополнительных поступлений в бюджет в случае их утверждения. Как характерная черта землепользования и отдельная часть механизма платы за землю рассмотрена арендная плата. Изменения условий землепользования, переход экономики страны на рыночные принципы, что обуславливает капитализацию природных ресурсов и качественное состояние ресурса, требуют пересмотра существующих величин ставок земельного налога и арендной платы.

Ключевые слова: плата за землю, земельный налог, ставка земельного налога, арендная плата, сельскохозяйственные угодья, функции земельного налога.

Ibatullin Sh.I., Gadajchuk V.M., Bokoch V.V. Directions of improvement of land use payment in Ukraine

The existing mechanism of land payment and the necessity to improve it have been analyzed in the article. Calculation of potential science-based land tax rates, indicating additional revenues, if they installed, was performed. Land rent is considered as a characteristic feature of the land and a separate part of the mechanism of payment. Changes in land use conditions, the transition to market economy principles, resulting in the capitalization of natural resources and their qualitative state require a revision of the existing values of the land tax and rent.

Keywords: land payment, land tax, land tax rate, rent, agricultural land, land tax functions.

УДК 336.714

*Проф. О.З. Ватаманюк, д-р екон. наук;
магістр М.В. Бундзило – Львівський НУ ім. Івана Франка*

РЕЗУЛЬТАТИ І ПЕРСПЕКТИВИ ІНСТИТУТІВ СПІЛЬНОГО ІНВЕСТИВАННЯ В УКРАЇНІ

Проаналізовано динаміку розвитку інститутів спільного інвестування (ІСІ) в Україні напередодні фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр. та у роки виходу з неї. Показано, що навіть у найуспішніший період вітчизняні ІСІ не стали реальною альтернативою банківським депозитам. З'ясовано основні перешкоди на шляху формування ефективної системи спільного інвестування в Україні.

Ключові слова: інститути спільного інвестування, компанія з управління активами, інвестиційні фонди.

Важливою передумовою забезпечення стабільного підґрунтя для сталого зростання економіки є формування ефективних каналів переміщення грошових

коштів від заощадників до позичальників. Для економіки України, де, за різними оцінками, на руках у населення знаходиться від 40 до 70 мільярдів доларів США, це завдання залишається одним із ключових. Перспективним напрямом його вирішення є докладання належних зусиль для швидкого розвитку фондового ринку і відповідної інфраструктури, ефективне функціонування яких значно розширить можливості для залучення коштів вітчизняних заощадників підприємствам реального сектору та уряду країни.

Вагомим компонентом системи фінансового посередництва у країнах із розвинутою економікою є інститути спільного інвестування (далі – ІСІ), які пропонують доступ до ринків цінних паперів заощадникам, що володіють навіть незначними вільними коштами. ІСІ забезпечують цим індивідуальним інвесторам зниження трансакційних витрат, диверсифікацію ризику та інформацію, претендуючи на відносно незначну оплату за свої послуги. Придбанням акцій та сертифікатів інститутів спільного інвестування цікавляться, передовсім, схильні до ризику особи, які розглядають ІСІ як привабливу альтернативу банківським депозитам.

В Україні у тій чи іншій формі інститути спільного інвестування присутні вже майже два десятиліття. Аналіз їхньої діяльності здійснено у багатьох чимало публікаціях та регулярних аналітичних оглядах (див. напр. [1-3]). Мета пропонованого дослідження – проаналізувати особливості і чинники динаміки інститутів спільного інвестування напередодні кризи 2008-2009 рр. та у посткризовий період і з'ясувати основні перешкоди на шляху розвитку ефективної системи спільного інвестування в Україні.

Основи нормативно-правової бази діяльності інститутів спільного інвестування в Україні було закладено на початку 1994 р., коли указом Президента "з метою забезпечення функціонування фондового ринку і обігу приватизаційних паперів" було затверджено Положення про інвестиційні фонди та інвестиційні компанії [4]. Тобто, поява ІСІ на цьому етапі зумовлювалася потребою забезпечення дієвого інструментарію масової приватизації. Інвестиційні фонди і взаємні фонди інвестиційних компаній акумулювали приватизаційні майнові сертифікати громадян, купували на них акції приватизованих підприємств і формували власні портфелі активів. Наприкінці 1990-х рр. стало очевидно, що тодішні ІСІ загалом виконали покладену на них посередницьку функцію у приватизаційних процесах і значною мірою вичерпали свій потенціал.

Новий етап у розвитку системи спільного інвестування в Україні розпочався з ухваленням у березні 2001 р. Закону України "Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)" [5]. Закон передбачав можливість виходу із бізнесу або трансформацію наявних ІСІ і створював умови для появи нових – корпоративних і пайових інвестиційних фондів. Він запровадив серйозні вимоги до учасників ринку спільного інвестування та управління активами (КУА), багаторівневий контроль за діяльністю компаній з управління активами, жорсткі норми диверсифікації та інші обмеження, відкрив додаткові можливості для діяльності венчурних фондів [6]. Ґрунтовне удосконалення законодавчо-нормативної бази на фоні відновлення з 2000 р. економічного зростання в Україні створило сприятливі умови для динамічного розвитку спільного інвестування, що почало відчутно даватися взнаки вже у 2003 р.